

Planbureau voor de Leefomgeving

HET EUROPESE SCOREBORD VAN REGIONAAL CONCURRENTIEVERMOGEN

Regionaal-economische beleidsstrategieontwikkeling
gebaseerd op de concurrentiekracht

Achtergrondrapport

Mark Thissen

5 november 2014

PBL
2014

Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen. Regionaal-economische beleidsstrategieontwikkeling gebaseerd op de concurrentiekracht

© PBL (Planbureau voor de Leefomgeving)
Den Haag, 2014

PBL-publicatienummer: 1449

Eindverantwoordelijkheid

PBL (Planbureau voor de Leefomgeving)

Contact

Mark Thissen, mark.thissen@pbl.nl

U kunt de publicatie downloaden via de website www.pbl.nl.

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Thissen, Mark (2014), *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen. Regionaal-economische beleidsstrategieontwikkeling gebaseerd op de concurrentiekracht*, Den Haag: PBL.

Het PBL (Planbureau voor de Leefomgeving) is het nationale instituut voor strategische beleidsanalyses op het gebied van milieu, natuur en ruimte. Het PBL draagt bij aan de kwaliteit van de politiek-bestuurlijke afweging door het verrichten van verkenningen, analyses en evaluaties waarbij een integrale benadering vooropstaat. Het PBL is vóór alles beleidsgericht. Het verricht zijn onderzoek gevraagd en ongevraagd, onafhankelijk en altijd wetenschappelijk gefundeerd.

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Niet weer een ranking van regioprestaties!	5
1.2	Beleid en slimme specialisatie	6
1.3	Beleidsvragen	6
2	Regionaal beleid	9
2.1	Regio- en sectorspecifiek: agglomeratiekracht, bereikbaarheid of kennisinvesteringen	9
2.1.1	Noord-Brabant: de technologische industrie	10
2.1.2	Noord-Holland: financiële en zakelijke dienstverlening	12
2.1.3	Zuid-Holland: laag-technologische industrie	13
2.2	Wat is nieuw?	14
2.2.1	Het belang van de concurrentiepositie in de tijd	15
3	(Supra)nationaal beleid	16
3.1	Versterken waar nodig	16
3.2	Versterken van sectoren	17
3.3	Op zoek naar kansen	18
4	Kanttelingen	20
5	Referenties	21

1 Inleiding

Met *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen* kan aan de hand van regionale datavisualisatie de (internationale) concurrentiepositie van een regio worden geanalyseerd. Met deze tool komen de concurrenten van bedrijven in een regio in beeld, de positie van deze bedrijven in de interregionale en internationale handel, en het functioneren van een regio ten opzichte van concurrerende regio's. Met het hieruit verkregen inzicht in de economische positie van een regio kan vervolgens een regionale strategie worden uitgewerkt voor economische ontwikkeling die gefundeerd is op de kracht van een regio. (Regionale) beleidsmakers kunnen de beschikbare informatie gebruiken voor het ontwikkelen van een *evidence-based* regionale specialisatiestrategie.

Deze website vormt een basis voor beleid van de regionale, nationale of de supranationale overheid. Daarnaast kan de website worden gebruikt ter ondersteuning van sectoraal beleid, zoals het Nederlandse topsectorenbeleid, of algemeen beleid, zoals het goed bereikbaar houden van Nederland of het investeren in kennisontwikkeling.

Dit document geeft uitgebreide voorbeelden van regionaal-economische beleidsstrategieontwikkeling gebaseerd op regionaal-economische gegevens over handel en concurrentie. Het is daarmee een uitgebreide handleiding van *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen*, waarin we bespreken hoe de resultaten uit de visualisatie kunnen worden gebruikt bij het opzetten van regionaal of nationaal beleid om te komen tot een economische ontwikkelingsstrategie ter versterking van de concurrentiepositie. We illustreren het gebruik van deze website aan de hand van voorbeelden in Noord-Brabant, Zuid-Holland en Noord-Holland.

De laatste jaren is er een toenemende belangstelling van internationale beleidsinstellingen en overheden voor het belang van de economische ontwikkeling van regio's voor nationale economische groei. Hierbij richt de Wereldbank (2009) zich voornamelijk op de kracht en het belang van agglomeratievorming, de OECD (2009, 2012) voegt hieraan het belang van middelgrote regio's toe, terwijl de Europese Commissie (zie Barca 2009; Barca et al. 2012) zich richt op de specifieke ruimtelijk-economische situatie waarin een regio zich bevindt. Al deze beleidsstudies stellen het belang van de regio en zijn omgeving voorop bij toekomstige economische ontwikkeling.

Dit belang van regionaal beleid voor regionaal- en nationaal-economische ontwikkeling staat ook centraal bij het concept van *smart specialisation* (slimme specialisatie). Dit concept is gebaseerd op het (ruimtelijk) concentreren van kennis en deze te koppelen aan een beperkt aantal prioritaire economische activiteiten, zodat regio's hun concurrentiepositie kunnen versterken. Inmiddels is het hebben van een slimme-specialisatiestrategie een voorwaarde voor het krijgen van Europees geld uit de cohesiefondsen. Slimme specialisatie is dus gebaseerd op het ontwikkelen van een unieke innovatiestrategie waarin rekening wordt gehouden met specifieke regionaal-economische omstandigheden en de kracht van bestaande economische activiteiten.

Helaas waren er in Europa slechts beperkt gegevens beschikbaar over de economische positie van bedrijvigheid in een regio in relatie tot andere regio's. Cruciale informatie over handel tussen de regio's ontbrak zelfs geheel. Dit maakte dat een gefundeerde economische regionale strategie moeilijk te ontwikkelen was. Om deze reden heeft het PBL (Planbureau voor de Leefomgeving), in samenwerking met het Joint Research Centre's Institute of Prospective Technology Studies (JRC-IPTS), *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen* ontwikkeld. Deze tool geeft de noodzakelijke basisinformatie voor het opstellen van een regionaal-economische slimme-specialisatiestrategie, waarbij rekening wordt gehouden met de regio-specifieke economische situatie. In dit rapport wordt het gebruik van het scorebord geïllustreerd aan de hand van enkele voorbeelden. In de tekstkaders wordt elke afzonderlijke

visualisatie kort uitgelegd. Deze visualisaties van de regionale exporten en importen, de concurrentiepositie- en netwerkpositiecores (*competitiveness scores* en *network scores*) geven een schat aan achtergrondinformatie die samenkomt in de overkoepelende visualisatie van het scorebord.

Hoe het scorebord kan worden gebruikt ter onderbouwing van een regionale ontwikkelingsstrategie illustreren we aan de hand van enkele voorbeelden. Met hulp van deze voorbeelden wordt uitgelegd hoe het scorebord kan worden gebruikt bij het economisch positioneren van een regio en het identificeren van belangrijke factoren voor de versterking van de regionaal-economische concurrentiepositie. De in dit rapport gebruikte voorbeelden geven slechts een kleine illustratie van alle informatie die uit het scorebord kan worden gehaald. De besproken voorbeelden leiden echter al tot interessante beleidsvragen.

1.1 Niet weer een ranking van regioprestaties!

Landen en regio's worden overspoeld met benchmarkstudies waarin ze onderling worden vergeleken. De kritiek op deze benchmarkstudies is vaak groot. Het is onduidelijk waarom de geanalyseerde regio's worden vergeleken en waarom in deze analyses allerlei verschillende gewichten worden gebruikt. Met andere woorden: regio's die economisch weinig met elkaar te maken hebben, worden met elkaar vergeleken op onduidelijke criteria.

De hier gebruikte methodologie is in 2013 speciaal door het PBL ontwikkeld om aan alle kritiek tegemoet te komen en is gebaseerd op waargenomen concurrentie. Deze methode maakt het mogelijk om gedetailleerd de concurrentiepositie van de bedrijvigheid in regio's in beeld te brengen. Dit betekent dat die regio's met elkaar worden vergeleken waarvan de bedrijven daadwerkelijk concurreren. Dit maakt dat de hier gepresenteerde benchmark van regio's niet het zoveelste lijstje is van het presteren van een regio waarin alles met alles wordt vergeleken. In de hier gepresenteerde methodologie worden alleen die regio's met elkaar vergeleken die ook daadwerkelijk in economische zin iets met elkaar te maken hebben. Een concurrentiepositie kan immers alleen maar ten opzichte van concurrenten worden versterkt, en niet ten opzichte van regio's waarmee niet wordt geconcurrereerd. Het gevolg is wel dat er niet langer één rijtje bestaat over het functioneren van alle regio's. Het functioneren van een regio kan alleen worden weergegeven ten opzichte van regio- en sectorspecifieke concurrenten en elke regio heeft dus zijn eigen benchmark voor zijn functioneren. Dit functioneren op verschillende factoren is voor iedere regio- en sectorcombinatie weergegeven in de concurrentiepositiecores (*competitiveness scores*).

Wat houdt deze nieuwe benadering van het PBL in? Zowel de bedrijven uit de Europese regio's als de bedrijven uit de Nederlandse regio's die zich op dezelfde afzetmarkten richten zijn de concurrenten van die regio's. De daadwerkelijk waargenomen concurrentieposities van regio's worden gekoppeld aan regionale concurrentiefactoren van de belangrijkste concurrenten door het meten van handelsoverlap van exporterende bedrijven in verschillende regio's. Bedrijven uit verschillende Europese regio's worden zo met elkaar vergeleken in de mate waarin ze daadwerkelijk met elkaar concurreren. Elke sector uit elke regio heeft andere concurrenten, regio's die overigens niet altijd de topagglomeraties in Europa zijn.

De concurrentie tussen twee regio's wordt bepaald door (1) het marktaandeel van concurrenten in de regio's waarmee wordt gehandeld, gewogen met (2) het belang van deze verschillende afzetregio's in de totale verkopen van de regio. Het belang van de factoren wordt bepaald door te kijken op welke factoren de belangrijkste concurrenten van een regio goed scoren. Door deze factoren voor de belangrijkste directe concurrenten te vergelijken, kunnen we bepalen welke factoren mogelijk moeten worden versterkt om de concurrentiekracht te verbeteren.

1.2 Beleid en slimme specialisatie

Het concept van slimme specialisatie (*smart specialisation*)¹ is gebaseerd op het (ruimtelijk) concentreren van kennis en deze te koppelen aan een beperkt aantal prioritaire economische activiteiten, zodat regio's hun concurrentiepositie kunnen versterken. Regio's kunnen op deze manier optimaal profiteren van hun omvang, specialisatie en *spillovers* van andere sectoren. Strategieën die innovatie combineren met specifieke sterke punten van regio's bieden een veel grotere kans van slagen dan het imiteren van andere regio's zonder rekening te houden met de specifieke omstandigheden. Slimme specialisatie is dus gericht op het ontwikkelen van een unieke innovatiestrategie, gebaseerd op de specifieke regionale omstandigheden en op de economische situatie en kracht van de bestaande economische activiteiten.

Het prioriteren van economische activiteiten en het identificeren van noodzakelijke investeringen voor deze activiteiten zijn echter moeilijk. Het vinden van de veelbelovende activiteiten in de economie wordt wel gezien als een 'ondernemend ontdekkend proces'. Het doel van dit proces is te ontdekken waar een land of regio het beste in is om deze activiteiten te versterken door nieuwe kennis en innovatie. Dit gebeurt niet alleen via het analyseren van gegevens, maar ook via *trial and error* in nieuwe activiteiten. Regio's moeten daarom proactief ondernemende actoren in de strategievorming betrekken. Beleid zou dus idealiter worden gevormd in een voortgaand proces in een zogeheten *triple of quadruple helix*, waarin wetenschappers, beleidsmakers, ondernemers en de samenleving gezamenlijk een strategie ontwikkelen.

De hier gepresenteerde gegevens en analyse vormen dus slechts één pijler (wetenschap) van de helix waarin het beleid moet worden vormgegeven. Het is dus niet de bedoeling dat de visualisatie een investeringsagenda voor de regio's oplevert en dat het beleid van bovenaf (top-down) kan worden opgelegd door een alwetende wetenschap. De hier gepresenteerde analyses zijn slechts het startpunt waarop de economische gegevens zo neutraal mogelijk worden gepresenteerd, zodat op basis van deze gegevens een strategie en het hierbij behorende beleid kunnen worden ontwikkeld. De andere drie pijlers van het beleid (samenleving, ondernemers en beleidsmakers) spelen een net zo belangrijke rol bij de totstandkoming van de economische ontwikkelingsstrategie.

Het doel van het Europese scorebord is dus om de regionale, specifieke context te schetsen, zodat de regiospecifieke sterktes en zwaktes kunnen worden geanalyseerd en een eerste prioritering in de aanwending van middelen kan worden gemaakt. Het is zeker niet zo dat met behulp van deze visualisatie alle antwoorden kunnen worden gegeven. Veel additioneel onderzoek is nog steeds noodzakelijk om een goede analyse van de regionale economie te geven. Niettemin brengen alle nieuwe gegevens die via deze visualisatie nu voor het eerst beschikbaar worden gesteld, de mogelijkheden voor een systematische analyse weer een heel stuk verder.

1.3 Beleidsvragen

Uit de voorbeelden blijkt dat de *technologische industrie in Noord-Brabant* steunt op de belangrijkste regionale factor voor deze sector: de private kenniseconomie. De zwakte van veel andere belangrijke factoren voor deze sector geeft echter een waarschuwing voor de regio. Is private kennisontwikkeling alleen voldoende voor deze sector of is er daarnaast een sterkere concentratie van hoogtechnologische bedrijven en een sterkere inbedding in de lokale economie (clustering) noodzakelijk?

¹ De hier gebruikte definitie en beschrijving van *smart specialisation*-beleid is gebaseerd op Foray et al. (2012).

De *financiële en zakelijke dienstverlening in Noord-Holland* concurreert internationaal voornamelijk met de grote agglomeraties in Europa. Het grootste deel van de productie in deze sector blijft echter in Nederland; de sector is voornamelijk op de Nederlandse economie gericht. Opvallend hierbij is de disbalans tussen de exporten en importen in deze sector. Het internationale karakter van de financiële en zakelijke dienstverlening in Noord-Holland lijkt voornamelijk het gevolg van grote importen uit buitenlandse internationale financiële centra en niet van exporten. Deze disbalans neemt verder toe na het uitbreken van de financiële crisis. Mist de financiële en zakelijke dienstverlening hier een kans?

De *laag-technologische industrie* maakt een belangrijk onderdeel uit van de industrie in *Zuid-Holland*. Deze industrie blijkt in de periode 2000-2010 steeds internationaler te zijn geworden. Het zeer sterke handelsnetwerk van Zuid-Holland, met de Rotterdamse haven, vormt hier een goede uitgangspositie ten opzichte van de concurrentie. Maar is het ontbreken van sterke private kennisontwikkeling in de regio misschien een factor die de groei van deze sector in de weg kan staan?

Hiernaast blijkt uit de visualisatie van de interregionale handel dat Duitsland de grootste afzetmarkt voor Nederland is, dat bedrijven uit Duitse regio's de belangrijkste concurrenten voor de (technische) industrie zijn en dat de diensten economie concurreert met de grote Europese agglomeraties. Terwijl Brabant zich dus voornamelijk moet richten op Duitse regio's wanneer ze hun concurrentiepositie willen versterken moet Amsterdam zich richten op grote Europese steden. Door de sectorale verschillen en daardoor verschillen in regio's waarmee wordt geconcentreerd is het voor Noord-Holland belangrijk om zich in algemene zin te richten op agglomeratievorming terwijl Brabant zich meer moet richten op technologische concentratie, een verdere inbedding van de lokale economie binnen de technologische industrie en een goede bereikbaarheid.

Het analyseren van iedere afzonderlijke regio en de sectoren die zich in deze regio bevinden zullen leiden tot een veelheid aan vergelijkbare regio en sectorspecifieke beleidsvragen.

Het concurrentievermogensscorebord (*competitive scoreboard*)

Het concurrentievermogensscorebord bestaat uit vier pagina's met datavisualisaties waar gegevens kunnen worden gevonden over de concurrentiepositie van bedrijven in verschillende regio's in Europa. Concurrentie draait om het verkopen van goederen op verschillende markten met meerdere aanbieders. In deze website staat daarom de regionale handel in goederen en diensten centraal. Op basis van deze handelspatronen kan worden bepaald wie met elkaar concurreren. Dat kan vervolgens worden gebruikt om te bepalen waar een regio goed in is, of een regio het 'beter' doet dan zijn concurrenten en welke positie een regio inneemt in de Europese en de wereldeconomie. De volgende informatie kan worden gevonden in de vier visualisaties:

- **Concurrenten en scorebord (*Competitors and scoreboard*):** dit is de pagina waar alle informatie over de concurrentiepositie van een regio samenkomt. Het gaat hier om algemene regio-informatie, en informatie over de (top)concurrenten van de regio, hoe goed een regio het doet in vergelijking met deze concurrenten en de kracht van het regionale handelsnetwerk.
- **Regionale export/import (*Regional Exports/imports*):** hier wordt weergegeven waar bepaalde goederen die in de regio worden gemaakt worden verkocht in Europa en de rest van de wereld (de exporten), en waar de goederen die in een regio worden gekocht vandaan komen (de importen). Tevens wordt de totale waarde van de productie en de consumptie in de regio weergegeven.
- **Concurrentievermogenscores (*Competitiveness Scores*):** hier wordt voor alle onderscheiden Europese regio's weergegeven hoe goed zij het doen op verschillende factoren in vergelijking met de concurrenten.
- **Handelsnetwerkscores (*Trade Network Scores*):** hier wordt getoond hoe sterk het handelsnetwerk van de verschillende regio's is. Het gaat daarbij niet alleen om de hoeveelheid handelsrelaties, maar ook om de mate van clustering in het handelsnetwerk.

Alle pagina's zijn regio-, sector- en jaarspecifiek. Dit wil zeggen dat alle informatie niet alleen kan worden opgevraagd voor de gehele regionale economie (*total production*), maar ook voor verschillende sectoren en voor verschillende jaren. Er kan op iedere pagina daarvoor een selectie worden gemaakt in de linker bovenhoek. De verschillende visualisaties kunnen worden geselecteerd in de rechter bovenhoek.

2 Regionaal beleid

Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen is ontwikkeld ter ondersteuning van het regionaal-economische beleid in Europa. Dit beleid moet tegenwoordig worden vormgegeven in een zogeheten slimme-specialisatiestrategie (*S3, smart specialisation strategy*) waarbij een regio innovatie stimuleert vanuit zijn eigen kracht en mogelijkheden. Deze kracht en mogelijkheden moeten worden onderbouwd met daadwerkelijke economische gegevens om in samenwerking met bedrijfsleven, wetenschap en samenleving (*triple of quadruple helix*) te komen tot een strategie die is gebaseerd op de economische realiteit van een regio. Met andere woorden: een strategie moet toegespitst zijn op de specifieke economische mogelijkheden van een regio. Niet alle regio's kunnen dan ook de strategie hebben om de economie te baseren op toptechnologiebedrijven, aangezien niet elke regio de noodzakelijke (economische) kenmerken heeft om dit type bedrijvigheid te laten floreren.

2.1 Regio- en sectorspecifiek: agglomeratiekracht, bereikbaarheid of kennisinvesteringen

In eerdere studies heeft het PBL beargumenteerd dat economisch beleid regiospecifiek moet zijn: het moet zijn toegespitst op de regiospecifieke omstandigheden en de bestaande bedrijvigheid in de regio. Er is dan ook geen sprake van een zogenoemd *one-size-fits-all*-beleid. Hetgeen wat goed is voor de ene regio, hoeft niet goed te zijn voor de andere regio, terwijl wat goed is voor een specifieke sector, niet van belang hoeft te zijn voor een andere sector. Wel wordt vaak gesuggereerd dat Nederlandse regio's agglomeratiekracht missen. Agglomeratiekracht is echter een verzamelbegrip voor een grote groep processen, en meer specifieke informatie is noodzakelijk om hier beleid op te baseren. Een goede bereikbaarheid kan een alternatief zijn voor een moeilijk op de korte termijn te veranderen aanwezige agglomeratiegrootte in een regio. Dit is dus een alternatieve manier om te komen tot meer agglomeratiekracht. Hiernaast kan worden gekozen voor meer specifieke agglomeratiekracht (specialisatie in type bedrijvigheid) of meer geclusterde agglomeratiekracht (clustering van met elkaar samenhangende bedrijvigheid). Een geheel andere strategie richt zich niet zozeer op agglomeratiekracht, maar op het ontwikkelen van kennis met als doel hiermee innovatie te bevorderen. Het Europese scorebord is ontwikkeld om in dit woud van regio- en sectorspecifieke mogelijkheden ordening aan te brengen. Het geeft een profiel van de regio, vergelijkt dit profiel met regio- en sectorspecifieke concurrenten en toont hoe de regio is ingebed in dynamische Europese handelsnetwerken. Dit profiel kan vervolgens worden gebruikt bij het opzetten van een ontwikkelingsstrategie.

Visualisatie: Regionale export/import

In deze visualisatie wordt de handel tussen Europese regio's en met de rest van de wereld getoond. De visualisatie bestaat uit een cirkel opgedeeld in segmenten, met lijnen die deze segmenten verbinden. Alle regio's bevinden zich op de cirkel. In de linker bovenhoek kan een keuze worden gemaakt uit een jaar en het type product/dienst. Vervolgens kan worden gekozen worden voor exporten of importen. De regio waarvan iemand de handelsgegevens wil zien, wordt geselecteerd door te klikken op de naam van de regio afgebeeld naast de cirkel. Eventueel kan een regio worden opgezocht door de naam in te vullen in het zoekveld in de linker bovenhoek.

Bij de selectie voor exporten geeft de cirkel de gehele productie in Europa weer, aangevuld met exporten uit de rest van de wereld naar Europa. Als er gekozen wordt voor importen, dan geeft de cirkel alle goederen weer die in Europa worden gebruikt (gekocht), aangevuld

met de goederen die in de rest van de wereld worden gebruikt en afkomstig zijn uit Europa. De grootte van een segment op de cirkel geeft het aandeel of belang van de regio in de productie of het verbruik weer voor het type goederen dat is geselecteerd met de sectorkeuze. Na de keuze voor een regio verschijnen er lijnen die de handelsrelaties van de betreffende regio weergeven. Door met de muis over de lijnen of de regio's te bewegen, wordt de waarde van de handelstroom in beeld gebracht.²

Aan de rechterkant van het beeldscherm (of onder de cirkel als er gebruik wordt gemaakt van een klein beeldscherm) bevindt zich algemene regio-informatie, het totale gebruik in de regio en de totale productiewaarde. Tevens staat er hoeveel van de goederen uit het eigen land komen/naar het eigen land gaan (intranationaal) en hoeveel van de goederen uit het buitenland komen/naar het buitenland gaan (internationaal). Tevens wordt de top 10 van belangrijkste exportbestemmingen/importherkomsten getoond.

2.1.1 Noord-Brabant: de technologische industrie

De regio Noord-Brabant presenteert zich als de slimste regio van Europa. Deze concentratie op de kennisontwikkeling wordt als noodzakelijk gezien voor de ontwikkeling van de technologische industrie. Het ligt daarom voor de hand voor deze regio te beginnen met de positie van de technologische industrie op de pagina 'Concurrenten en scorebord'. Na het selecteren van de regio Noord-Brabant kan worden gekozen voor de sector hightechindustrie (*high-tech manufacturing*) of de mediumtechindustrie (*medium-tech manufacturing*). Door beide sectoren afwisselend te selecteren wordt het echter duidelijk dat ze beide vrijwel dezelfde top 10 aan concurrenten hebben. Dit wil zeggen dat de technologische bedrijven in deze sectoren concurreren met bedrijvigheid uit ongeveer dezelfde regio's.

Althans, dat is zo in 2010. Om een goed beeld te krijgen van de economische positie van deze sector in Noord-Brabant moet er ook worden gekeken naar de verandering in belangrijke concurrenten over de periode 2000-2010. In 2000 en 2005 was er duidelijk nog een verschil in deze twee sectoren met drie verschillende concurrenten in de top 10. Het belang van de niet-Duitse concurrenten neemt in de loop van de tijd echter af, waarna er in 2010 alleen nog maar Duitse concurrenten in de top 10 overblijven. Dit illustreert het succes van de Duitse regio's in de technologische industrie over deze tijdsperiode.

Deze opkomst van de Duitse regio's is ook af te leiden uit de belangrijkste afzetmarkten voor de technologische producten. Deze zijn weergegeven op de pagina 'Regionale export/import'. Voor de exporten van technologische producten (mediumtech) is hier sprake van een verschuiving van (binnenlandse) bestemmingen in de nabijheid van Noord-Brabant in het jaar 2000 naar meer verder weg gelegen internationale bestemmingen in 2010. Bij deze verschuiving is er voornamelijk een toename in belangrijke Duitse concurrerende regio's. Opvallend is dat de productiewaarde van deze exporten op den duur daalt. Dat wil overigens niet zeggen dat er ook minder aan wordt verdiend, want dat hangt mede af van de ontwikkeling in de productiekosten. De gegevens over de toegevoegde waarde, die weergeven hoeveel er wordt verdiend, worden echter niet weergegeven in de huidige versie van *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen*.

De factoren die belangrijk zijn op de markt waarin de Noord-Brabantse technologische industrie actief is, kunnen een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van deze industrie in de Duitse regio's. Om dit beter te analyseren, moet het deelvenster *show competitive scores* in het midden van de pagina worden opengeklapt. Uit deze lijst met concurrentiescores blijkt dat de concurrenten van Noord-Brabant in 2000 voornamelijk worden gekarakteriseerd door een goede private en publieke kennisontwikkeling en een sterke grote agglomeratie, en dat concentratie en clustering naast een goede bereikbaarheid een belangrijke rol spelen. Noord-Brabant scoort sterker op de kennisontwikkeling dan de concurrenten,

² In de visualisatie wordt alleen handel met een waarde van meer dan 1 miljoen euro getoond.

maar zwakker op de meeste andere factoren. In het jaar 2010 blijkt echter dat de publieke kennisontwikkeling en de agglomeratiegrootte minder belangrijk zijn. Concentratie en clustervorming in de technologische industrie zijn daarentegen belangrijker, evenals de connectiviteit.

Deze veranderingen in de tijd zijn het gevolg van het toenemende belang van de succesvolle Duitse regio's waar de technologische industrie floreert. Deze regio's worden gekarakteriseerd door hun kleinere omvang en sterke private kennisontwikkeling. Dit toenemende belang van kleinere regio's in de ontwikkeling van de technologische industrie werd ook al gesignaleerd door de OECD (2009). Dit komt doordat clustervorming en concentratie voor deze industrie zeer belangrijk zijn. Het is dus belangrijk dat er veel technologische bedrijven bij elkaar zitten die sterk zijn ingebed in de lokale economie via vele onderlinge toeleveranties. Een aandachtspunt is dat Noord-Brabant minder goed scoort op concentratie en clustering dan de concurrenten.

Visualisatie: Concurrentievermogenscores

In deze visualisatie wordt weergegeven hoe goed een regio presteert op meerdere factoren in vergelijking met concurrerende regio's. Deze concurrerende regio's zijn de regio's die het meest in dezelfde afzetmarkten actief zijn.

In het linker bovenmenu kunnen het jaar en de sector worden geselecteerd. In het zoekvenster kan naar een specifieke regio worden gezocht. Het belang van een factor voor een specifieke regio-sectorcombinatie wordt weergegeven door de grootte van de cirkel, terwijl de score van de regio ten opzichte van de regio- en sectorspecifieke concurrenten wordt weergegeven met de kleur. Een grote zwarte cirkel geeft dus aan dat een bepaalde regionale factor belangrijk is, maar dat de regio daar relatief slecht op scoort. Dit kan een indicatie zijn voor de regio om meer in deze factor te investeren.

De tabel heeft drie sorteermogelijkheden die het makkelijker maken de gewenste resultaten te vinden:

- De factoren kunnen (verticaal) worden gesorteerd op hun belang (*importance*) door hier in het menu op te klikken; wanneer dan op een regionale factor wordt geklikt, worden de regio's geordend naar het belang van de factor. Bovendien worden de regio's die slecht scoren bovenaan gezet. Hiermee wordt duidelijk voor welke regio's een verbetering in een factor die nu (ver) achterblijft ten opzichte van de concurrerende regio's in potentie kan leiden tot een verbetering van de concurrentiepositie. De factoren kunnen (verticaal) worden gesorteerd naar hun relatieve score door op *score* in het menu te klikken. Wanneer dan op een regionale factor wordt geklikt, worden de regio's geordend naar de score ten opzichte van de concurrenten. Dit geeft inzicht in welke regio's potenties hebben in de geanalyseerde regio-sectorcombinatie. Immers, een regio die voor een bepaalde sector op een belangrijke factor (een grote cirkel) veel beter presteert dan de concurrentie (een gele kleur), heeft een potentie voor deze sector.³
- De factoren kunnen per regio (horizontaal) worden gesorteerd naar hun belang. Voordat voor een specifieke regio-sectorcombinatie de factoren kunnen worden gesorteerd, moet de regio eerst worden opgezocht in het zoekveld linksboven aan de pagina. Door vervolgens op de regio te klikken, worden de regionale factoren geordend naar hun belang (grootte van de cirkel) voor de geselecteerde sector. Hierbij kan in een oogopslag worden gezien wat voor een regio-sectorcombinatie belangrijk is en waar een regio goed in is in vergelijking met concurrerende regio's.

Door de netwerkscores te analyseren, is het mogelijk beter te begrijpen om wat voor een type clustering in de regio het nu eigenlijk gaat. Na het uitklappen van het deelvenster *show competitors network scores* in het midden van de pagina worden de scores voor de top 10

³ Het is moeilijk beter te zijn dan concurrenten op belangrijke factoren. Dit komt omdat het belang van factoren in een marktgebied (daar waar de producten worden verkocht) wordt bepaald door te kijken naar waar de sterke regio's in dit marktgebied goed in zijn. Het gevolg is dat er niet zoveel regio-sectorpotenties zijn.

van concurrerende regio's zichtbaar. Uit deze scores blijkt dat clustering in het netwerk van handelsrelaties voor de regio Noord-Brabant eigenlijk nog het meeste lijkt op de concurrentie in Darmstadt (Frankfurt) en Münster. Wat betreft de handelsrelaties tussen bedrijven van dezelfde sector blijkt ook dat Noord-Brabant dus wel onderdeel uitmaakt van een sterk handelscluster. Het tekortschieten ligt dus vooral aan de inbedding van deze sectoren (medium- en hightech) in de rest van de regionale economie.

De technologische industrie in Noord-Brabant steunt dus voornamelijk op de private kennisontwikkeling in de regio, waarbij het toenemende belang van clusters en concentratie en het minder belangrijk worden van publieke kennis voor Noord-Brabant een zorgwekkende ontwikkeling is. De regio Noord-Brabant bestaat echter uit meer dan alleen de technologische industrie. De resultaten voor de totale economie van Noord-Brabant in 2010 kunnen worden bekeken door de regionale productie (*regional production*) te selecteren. Het blijkt dat de publieke kennis voor de totale regionale economie van Noord-Brabant nog steeds belangrijk is, naast agglomeratiegrootte en connectiviteit. Clustering en concentratie zijn daarentegen voor de totale economie van de regio van minder belang.

2.1.2 Noord-Holland: financiële en zakelijke dienstverlening

Uit de visualisatie 'Concurrenten en scorebord' blijkt dat de financiële en zakelijke dienstverlening in Noord-Holland voornamelijk internationaal concurreert met de grote centra in Europa. In de tijd verwisselen deze concurrenten soms van plaats, maar de top 4 is telkens hetzelfde. De concurrentievermogenscores geven aan dat het hebben van een groot aandeel buitenlandse bedrijven in het totale aantal bedrijven een belangrijke rol speelt voor deze sector. Terwijl Noord-Holland in 2000 een groter aandeel buitenlandse bedrijven had dan de concurrentie, was dat niet meer het geval in 2010. Dit komt doordat regio's met een groot aandeel buitenlandse bedrijven belangrijker zijn geworden op de internationale markten waarin de Noord-Hollandse financiële en zakelijke dienstverlening actief is. De concurrerende regio's hebben daarom relatief net zoveel buitenlandse bedrijven in 2010. Wat opvalt in het handelsnetwerk (de netwerkscores) is dat Noord-Holland veel minder handelsrelaties heeft dan de belangrijkste concurrenten. Noord-Holland is beter vergelijkbaar met middelgrote concurrenten als Madrid en Oslo dan met grote concurrenten als Parijs, Londen, Luxemburg en Dublin. De terugval in de exportkracht van deze Noord-Hollandse sector is ook duidelijk zichtbaar in de periode van 2005 tot 2010, na het begin van de economische crisis, wanneer de exportopbrengsten achterblijven. De belangrijkste factor in deze markt blijft de grootte van de agglomeratie, naast buitenlandse bedrijvigheid, publieke kennis en concentratie van de sector. Hierbij valt op dat Noord-Holland redelijk tot goed scoort op de meeste factoren; de regio is alleen iets kleiner dan de belangrijkste concurrenten.

Bij een analyse van de exportbestemmingen van de financiële en zakelijke dienstverlening met behulp van de visualisatie 'Regionale export/import' valt op dat deze exporten zeer internationaal zijn en dat de bestemmingen veelal buiten Europa liggen. Verreweg het grootste deel van de productie in deze sector blijft echter in Nederland, aangezien de intranationale export (exporten naar andere regio's in hetzelfde land) veel groter is dan de internationale export. Opvallend is dat het aandeel internationale importen veel hoger is dan het aandeel internationale exporten. De internationalisering van deze sector in Noord-Holland ligt dus voor een groot deel aan de importkant. Dit roept de vraag op of er niet meer potentie zou moeten liggen aan de exportkant. In de periode 2000-2005 is er een sterke toename in de waarde van exporten in de financiële en zakelijke dienstverlening. Door de financiële crisis zet deze groei in de periode 2005-2010 echter niet door. De disbalans tussen de exporten en importen in deze sector neemt daarom verder toe na het uitbreken van de financiële crisis.

Visualisatie: Handelsnetwerkscores

In deze visualisatie wordt het handelsnetwerk van de regio in beeld gebracht. Er wordt gekeken naar de hoeveelheid verbindingen in het netwerk (*degree*), de hoeveelheid verbindingen rekening houdend met de grootte van de handelsstromen (*weighted degree*), de kracht van het netwerk (de grootte van de handelsstromen) en de mate waarin er veel onderlinge handelsrelaties in het marktgebied van een regio zijn (clustering).

Een regio kan worden opgezocht in het zoekveld linksboven; hier kunnen tevens het jaar en de sector worden geselecteerd. De regio's kunnen eveneens worden gesorteerd naar de verschillende factoren.

2.1.3 Zuid-Holland: laag-technologische industrie

Op het tabblad 'Regionale export/import' worden voor de geselecteerde regio de belangrijkste productiewaarden en de belangrijkste bestemmingen van de productie voor de onderscheiden goederen en diensten weergegeven. Met ongeveer 10 procent van de totale productiewaarde maakt de laag-technologische industrie (*low-tech manufacturing*) een substantieel deel uit van de Zuid-Hollandse economie. Deze sector is sterk internationaal gericht, met een hoge waarde voor de internationale export. De belangrijkste exportbestemmingen liggen buiten Europa. Gedeeltelijk komt dit doordat kleine Europese regio's worden vergeleken met landen en werelddelen in de rest van de wereld. Niettemin wijkt dit wel af van de andere type goederen die worden onderscheiden; in de periode 2000-2010 is deze sector sterk geglobaliseerd. Dit blijkt uit het feit dat regionale bestemmingen in Europa in 2000 nog veel belangrijker waren.

Uit *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen* blijkt dat de belangrijkste concurrenten in 2010 zich bevinden in een band van Vlaanderen tot Arnsberg (in Duitsland) en in enkele regio's in het zuiden van Duitsland. In de periode 2000-2010 is het geografische zwaartepunt van concurrenten verschoven naar het zuiden van Europa en in het bijzonder naar Noord Italië. Dit gaat gepaard met het iets minder belangrijk worden van publieke kennis, terwijl private kennis de belangrijkste factor blijft in deze regio's. Rotterdam blijft iets achter op deze private kennisontwikkeling. De netwerkscores geven aan dat Zuid-Holland (Rotterdam) een zeer sterk handelsnetwerk heeft dat niet onderdoet voor dat van de topconcurrenten, maar de regio exporteert wel minder dan grote regio's als Lombardije (Milaan) en Île de France (Parijs).

Visualisatie: Concurrenten en scorebord

In deze visualisatie worden de concurrenten van sectoren in bepaalde regio's weergegeven.

Eveneens worden de concurrentievermogen- en netwerkscores integraal meegenomen, zodat de belangrijkste elementen uit de andere visualisaties hier bij elkaar komen.

In de linkerbovenhoek van het scherm kan in het selectieveld een regio worden geselecteerd, een sector voor een specifiek jaar. Aan de linkerkant van de visualisatie bevindt zich een kaart met alle onderzochte regio's in Europa. Door op een regio te klikken, wordt deze geselecteerd en worden alle internationale concurrenten weergegeven. De mate van concurrentie wordt weergegeven door de kleurintensiteit waarmee de regio's worden afgebeeld. Hoe donkerder de regio, hoe meer deze regio concurreert met de geselecteerde regio. Er kan worden in- of uitgezoomd. Door te klikken op *show map* wordt een landkaart met plaatsnamen weergegeven. Op deze wijze is zichtbaar welke grote steden zich in een (concurrerende) regio bevinden. Het is dan wel verstandig om zowel in te zoomen als de kaart weer te geven, omdat de stadsnamen anders moeilijk zichtbaar zijn.

Aan de rechterkant (bij een groot beeldscherm) of onder de kaart (bij een klein beeldscherm) bevindt zich het daadwerkelijke scorebord. Hier is de algemene regio-informatie te vinden, alsook een link naar de handelsgegevens (export/import). Deze handelsgegevens zijn immers gebruikt om de mate van concurrentie tussen regio's te bepalen. Daaronder

worden de tien belangrijkste concurrenten voor de geselecteerde regio-sectorcombinatie weergegeven. Op de kaart zijn deze tien topconcurrenten weergegeven met de meest donkere kleur.

Door te klikken op *show competitiveness scores* wordt gevisualiseerd hoe de regio presteert op een aantal factoren in vergelijking met de belangrijkste concurrenten. Deze factoren zijn geordend naar de mate van belangrijkheid in het marktgebied van de geselecteerde regio-sectorcombinatie; alleen de tien belangrijkste factoren worden hier weergegeven. De factoren waarop de regio beter scoort dan de concurrenten zijn weergegeven met de kleur geel, terwijl met de kleur zwart is weergegeven dat een regio slechter presteert op een bepaalde factor. In een oogopslag kan nu worden gezien welke belangrijke factoren het meest in aanmerking komen voor versterking als het doel is om de concurrentiepositie te verbeteren. Door te klikken op de *show competitors network scores* worden de netwerkscores van de belangrijkste concurrenten weergegeven. Op deze manier kan de eigen score met de individuele scores van de topconcurrenten worden vergeleken. Dit is een manier om de netwerkscores van een regio af te zetten tegen de netwerkscores van de belangrijkste concurrenten.

2.2 Wat is nieuw?

Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen is mede gebaseerd op eerdere PBL-publicaties (zie bijvoorbeeld Raspe et al. 2012; Thissen et al. 2011, 2013). Wat is er nieuw ten opzichte van die publicaties? De belangrijkste vernieuwing is dat er een tijdsdimensie aan de analyse is toegevoegd. In de eerdere analyses zochten we naar de grootste concurrenten. Dit zijn vaak regio's met grote agglomeraties die hun succes te danken hebben aan een lange historische ontwikkeling. Er is vaak meer belangstelling voor de effecten van beleid op de korte termijn en het is daarom belangrijk te bezien hoe de mate van concurrentie in de loop van de tijd verandert. Dit geeft handvatten voor het bepalen van de factoren die belangrijk zijn voor het versterken van de concurrentiepositie. In de hier gepresenteerde analyse doen we dit met behulp van beschrijvende statistiek. We voeren geen ingewikkelde analyses uit, maar kijken alleen naar de beschikbare gegevens. In een later stadium is het de bedoeling dat deze analyses worden uitgebreid met econometrische analyses, zodat de mate waarin factoren bijdragen aan economische groei en de concurrentiepositie van regio's beter in beeld kan worden gebracht.

Verder is de analyse uitgebreid met een diepgaander onderzoek naar handelsnetwerken. Hiermee kan worden geanalyseerd of een regio al dan niet sterk is ingebed in de lokale regionale economie of de Europese economie. Het laat zien of er heel veel handelsrelaties met andere regio's zijn of dat er slechts met een enkele belangrijke afnemer wordt gehandeld. Deze netwerkanalyse is aanvullend op de eerdere analyses. In de eerdere analyses keken we voornamelijk naar de inbedding in de totale economie, terwijl we nu kijken naar het handelsnetwerk van de sector zelf. Een sterke clusteroriëntatie (opgenomen in de concurrentievermogenscores) betekent dat de sector sterk is ingebed in het lokale industriële complex, met veel handelsrelaties met andere sectoren in de lokale economie, terwijl een sterk netwerkcluster weergeeft dat er alleen maar sprake is van een sterk regionaal cluster van handelsrelaties binnen dezelfde sector.

Tot slot maken we met behulp van de visualisaties veel gegevens publiekelijk toegankelijk voor alle onderzochte regio's en gekozen sectoren. Dit is alleen mogelijk in een interactieve webpublicatie, aangezien de mogelijke selectie van regio's en sectoren zeer groot is. Op dit moment is de selectie van sectoren mede bepaald door wat belangrijk is in Europa. Deze indeling wijkt daarom af van de topsectoren die een belangrijke rol spelen in het Nederlandse beleid en die is gebruikt in eerdere PBL-publicaties.

2.2.1 Het belang van de concurrentiepositie in de tijd

Het is belangrijk om niet alleen naar het belang van factoren van de belangrijkste concurrenten te kijken, maar ook naar de verandering in de belangrijke concurrenten en daarmee het belang van de factoren in de tijd bezien. Waarom bedrijven in bepaalde regio's de markt domineren, is het gevolg van vele decennia van ontwikkeling. Voor beleid is het echter veelal minstens net zo belangrijk te weten welke factoren en welke huidige beleidsmaatregelen op de kortere termijn effect hebben op de concurrentiepositie van regio's.

Om die reden laten we nu ook de veranderingen in de tijd zien. Het gaat hierbij om de veranderingen in de regionaal-economische ontwikkelingen en handel, waarbij de omgevingsfactoren constant worden gehouden. We doen dat omdat deze regionale factoren op de korte termijn niet zoveel veranderen en er redelijk veel tijd nodig is voordat een verandering in de regionale omstandigheden een economisch effect heeft. Hiernaast zijn er nog ingewikkelde methodologische problemen (zoals het endogeniteitsprobleem), waarop we hier niet verder ingaan. Waarom de verandering in factoren of handel soms wel en soms niet moet worden meegenomen, kan worden geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld over het analyseren van de sterrenhemel. Als je vijf minuten naar de sterren kijkt, kun je veronderstellen dat de aarde stilstaat. Als je enkele uren kijkt, moet je er rekening mee houden dat de aarde om zijn as draait. En als je maanden wil kijken, dan moet je er ook nog rekening mee houden dat de aarde om de zon draait.

3 (Supra)nationaal beleid

De laatste jaren zijn internationale beleidsinstellingen en overheden zich in toenemende mate bewust van de rol van regionale factoren voor de nationale economische ontwikkeling. Het gaat hierbij dus niet alleen om de economische groei van deze regio's zelf, maar voornamelijk om de leidende rol van belangrijke regio's in de ontwikkeling van landen. De Wereldbank (2009) vindt agglomeratiekracht en de grootste regio's hierbij het belangrijkste, de OECD (2009, 2012) voegt hieraan het belang van middelgrote regio's toe, terwijl de Europese Commissie (zie Barca 2009; Barca et al. 2012) zich richt op de specifieke ruimtelijk-economische situatie waarin een regio zich bevindt. In al deze beleidsstudies wordt dan ook het belang van de regio en zijn omgeving vooropgesteld bij toekomstige economische ontwikkeling, niet alleen van deze regio's, maar ook van landen.

Deze website vormt dan ook eveneens een basis voor beleid van de (supra)nationale overheid. Hierbij kan de website worden gebruikt ter ondersteuning van sectoraal beleid, zoals het Nederlandse topsectorenbeleid, of algemeen beleid, zoals het goed bereikbaar houden van Nederland of het investeren in kennisontwikkeling.

Naast dit overheidsbeleid, dat een regionaal en sectoraal verschillend economisch effect zal hebben (en daarmee ook de nationale economische ontwikkelingen zal beïnvloeden), is er ondersteuning van de nationale overheid nodig voor het regionaal-economisch beleid. Ten eerste is er een coördinerende rol, waarbij ervoor wordt gezorgd dat niet elke regio hetzelfde probeert te doen. Als alle regio's hetzelfde proberen te doen, dan zal dit tot overinvestering leiden, aangezien slechts enkele regio's dat doel dan ook daadwerkelijk zullen bereiken.

Hiervoor gaven we aan dat voor de technologische industrie concentratie en clustering van bepaalde typen bedrijvigheid belangrijk kunnen zijn voor de groei van deze sector; clustering en concentratie kunnen uiteraard niet overal plaatsvinden. De (supra)nationale overheid kan daarom een prioritering geven van locaties waar het wenselijk is meer in te zetten op zo'n concentratie of clustering van dit type bedrijvigheid.

Ten tweede is er een informatieverschaffende rol (waarvan deze website een onderdeel uitmaakt). Niet elke regio heeft de middelen om alle benodigde informatie te verzamelen voor het vormen van beleid. Bovendien zou het tot overinvesteringen leiden als alle regio's dezelfde of vergelijkbare informatie zouden proberen te verzamelen. Met het verschaffen van deze informatie door een supraregionale (nationale) overheid, wordt overheidsfalen door een gebrek aan informatie op regionaal niveau voorkomen. Deze informatievoorziening leidt dus tot een beter functionerende (regionale) overheid.

3.1 Versterken waar nodig

Voor sommige factoren, zoals het versterken van de bereikbaarheid of de publieke kennis, kan nationaal beleid worden gevoerd. Aangezien de beschikbare middelen echter beperkt zijn, moeten er keuzes worden gemaakt welke investeringen in bereikbaarheid of publieke kennis voorrang hebben boven andere investeringen. De concurrentievermogenscores (een van de visualisaties) kunnen hierbij een ondersteunende rol spelen.

Dit kan worden uitgelegd aan de hand van het volgende voorbeeld. Stel dat de overheid iets wil doen aan de bereikbaarheid in Nederland. Dit zal in verschillende regio's en voor verschillende sectoren een ander effect hebben op de concurrentiepositie en de economische groei.

Ten eerste komt dit doordat bepaalde regio's sectoren hebben waarvoor de bereikbaarheid erg belangrijk is. Ten tweede komt dit doordat sommige regio's in vergelijking met hun concurrenten al heel goed bereikbaar zijn, waardoor aanvullende investeringen nog maar weinig toevoegen. Deze twee elementen kunnen worden teruggevonden in de visualisatie van de concurrentievermogenscores.

Ter illustratie worden daarom deze scores naar belangrijkheid gesorteerd door te klikken op *Importance*. Vervolgens moet er een regionale factor worden geselecteerd, voordat de sortering ook wordt uitgevoerd. Door te klikken op *connectivity by road and rail* worden alle regio's gesorteerd naar het belang van bereikbaarheid via de weg en het spoor. In de visualisatie zijn belangrijke factoren weergegeven met een grote cirkel en de grootste cirkels bevinden zich nu dus bovenaan de lijst. Hiernaast worden alle regio's waarvoor de factoren hetzelfde belang hebben, gesorteerd naar hoe goed de regio scoort op deze factor. Hierbij worden de slechtst scorende regio's met een zwarte cirkel boven de beter scorende regio's weergegeven. Bovenaan de lijst bevinden zich dus nu de regio's waarvoor bereikbaarheid een belangrijke factor is voor de concurrentiepositie, maar die veel slechter bereikbaar zijn dan hun concurrenten. Met andere woorden: de verwachting is dat investeringen in de bereikbaarheid het meest effect hebben in de regio's die bovenaan de lijst worden getoond. Voor een regionale prioritering is het dus handig om de lijst van boven naar beneden af te lopen en te kijken in welke regio's het potentiële effect van een verbetering in de bereikbaarheid het grootst is. Bij het aflopen van de lijst voor de totale productie blijkt Groningen als eerste Nederlandse regio te worden getoond, met een belang voor de bereikbaarheidsfactor *connectivity by road and rail* van 4 en een score van 0,54. Deze score van 0,54 geeft aan dat Groningen ongeveer half zo goed scoort als zijn belangrijkste internationale concurrenten. Veel andere Nederlandse regio's bevinden zich net iets onder Groningen op de lijst. Voor deze regio's is het belang van bereikbaarheid net zo groot, maar ze scoren beter op bereikbaarheid in vergelijking tot hun concurrenten. Hierbij geldt dat Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland zelfs iets beter presteren op bereikbaarheid dan het gemiddelde van hun internationale concurrenten. Dit betekent overigens niet dat de conclusie mag worden getrokken dat er geen investeringen in de bereikbaarheid van de Randstadprovincies meer nodig zijn. In Utrecht, Noord- en Zuid-Holland blijft het belang van de factor *connectivity by road and rail* in de periode 2000-2010 constant op de vierde plaats staan. De data leiden daarom tot een dubbele conclusie: in perifere regio's kan een verbetering van de bereikbaarheid een grote versterking van de concurrentiepositie opleveren, maar het belang van de bereikbaarheid van de Randstad suggereert dat het bereikbaar houden van de Randstad hier niet ten koste van mag gaan.

3.2 Versterken van sectoren

Het topsectorenbeleid van de Nederlandse overheid is een vorm van sectorbeleid. Het versterken van sectoren zal echter niet voor elke regio neerkomen op hetzelfde beleid. Immers, dezelfde factoren hoeven niet voor alle (Nederlandse) regio's even belangrijk te zijn; er kan dan ook een groot verschil zijn in hoe regio's op een bepaalde factor scoren in vergelijking met hun concurrenten.

Om dit beter inzichtelijk te maken, wordt de voedingsmiddelenindustrie als voorbeeld genomen door de sector *food* te selecteren in de visualisatie 'Concurrentievermogenscores'. Bij het langslopen van de verschillende factoren, door ze een voor een aan te klikken, blijkt dat er voor de verschillende regio's in Europa andere factoren belangrijk zijn. Dit wijst erop dat het in deze sector gaat om regionaal maatwerk: afhankelijk van hoe een regionale markt werkt, zijn bepaalde factoren belangrijk voor een sector in een bepaalde regio.

Het lijkt in dit geval verstandig om eerst een regio te vinden waar de voedingsmiddelensector belangrijk is, voordat er wordt gezocht naar de belangrijke regio- en sectorspecifieke factoren. In de visualisatie 'Regionale export/import' worden de productiewaarden voor de

verschillende regio's getoond door de sector *food* te selecteren en alle regio's langs te lopen. In Nederland is de voedingsmiddelenindustrie het grootst in de regio Noord-Brabant, met een productiewaarde van 16 miljard euro in 2010. Nu bekend is waar deze sector in Nederland belangrijk is, kan deze regio-sectorcombinatie in meer detail worden geanalyseerd in de visualisatie 'Concurrentievermogenscores'. In deze visualisatie kan de regio Noord-Brabant met behulp van het zoekveld worden geselecteerd, waarna de factoren worden gerangschikt naar hun belang voor de regio Noord-Brabant. Nu blijkt dat agglomeratiegrootte de belangrijkste factor is voor de concurrenten van Noord-Brabant, en dat deze regio daar zelf iets minder goed op scoort. Op alle andere belangrijke factoren scoort Noord-Brabant echter hetzelfde of beter dan de concurrenten. Alles lijkt dus redelijk goed op orde te zijn. Publieke kennis valt op als een voor deze sector zeer belangrijke factor. Het is daarom wellicht mogelijk om via investeringen in deze factor ook winst te behalen voor andere Nederlandse regio's. Om dit te analyseren, worden de scores gesorteerd naar het belang voor de publieke kennis door deze factor te selecteren. Uit de lijst met getoonde regio's blijkt nu dat deze factor ook belangrijk is voor de voedingsmiddelenindustrie in andere Nederlandse regio's, waarbij Friesland, Drenthe en Zeeland op deze factor erg slecht scoren ten opzichte van de concurrenten. De productiewaarde in deze regio's kan weer worden gevonden met behulp van de visualisatie 'Regionale export/import'. Hieruit kan worden afgeleid dat Friesland met bijna 4 miljard euro aan productiewaarde ook groot is in deze sector. Een verbetering in de publieke kennis in Friesland (of een sterke aansluiting op de publieke kennisontwikkeling in Noord-Holland) kan daarom wellicht meer opleveren voor de voedingsmiddelenindustrie dan het versterken van de al zeer goed presterende publieke kennis in Noord-Brabant. Een alternatieve strategie om beleid te vormen is om voor een specifieke sector alle regio's afzonderlijk te bekijken en te kijken wat er belangrijk is en hoe groot deze sector eigenlijk is in die betreffende regio. Dit komt overeen met het voor een sector naast elkaar zetten van alle regionale ontwikkelingsstrategieën waarvan voorbeelden zijn besproken in het voorgaande hoofdstuk.

3.3 Op zoek naar kansen

Een geheel andere economische ontwikkelingsstrategie is gericht op het vinden van kansen en mogelijkheden voor regio's. Dit is dus niet zoeken naar wat een regio goed doet, maar het zoeken naar wat een regio goed zou kunnen doen op basis van omgevingsfactoren en marktomstandigheden. Een analyse van mogelijke kansen voor regio's is mogelijk met de visualisatie 'Concurrentievermogenscores'. Hiervoor moeten de best presterende regio's in vergelijking met hun concurrenten worden gevonden. De best presterende regio's op specifieke factoren kunnen worden gevonden door op *score* te klikken in het menu en tevens te kiezen voor een specifieke sector en een factor. Na deze selecties worden de regio's gesorteerd in volgorde van score in relatie tot hun sectorspecifieke concurrenten. Na bijvoorbeeld de selectie voor de voedingsmiddelenindustrie (*food*) en publieke kennis (*public knowledge*) blijkt dat veel Nederlandse regio's aan de top van de lijst staan; veel Nederlandse regio's scoren beter dan hun concurrenten op de factor publieke kennis (de kleur is geel) én deze factor is ook nog zeer belangrijk voor deze sector (de cirkel is groot).

Uit de lijst blijkt dat de regio Noord-Brabant alleen op agglomeratiegrootte veel minder goed scoort dan de concurrenten, maar dat deze regio beter of gelijk scoort op de overige factoren. Dit blijkt uit de scores op de andere factoren die in de rij met scores voor Noord-Brabant worden getoond. Noord-Brabant doet het dus erg goed in vergelijking met de concurrenten in de voedingsmiddelenindustrie. Er zijn echter ook veel gele cirkels op de rijen voor Noord-Holland, Limburg en Utrecht. Dit suggereert dat er in deze regio's wellicht ook kansen zijn voor deze sector. Dit wordt bevestigd als alle factoren worden langsgelopen en de regio's telkens voor een andere factor worden gesorteerd. De drie regio's Noord-Holland, Limburg en Utrecht staan nu vaak boven in de lijst met een relatief grote gele cirkel. Dit betekent dat

deze regio's goed scoren op belangrijke factoren voor deze sector. Het aandeel van de productiewaarde voor de levensmiddelensector in de drie genoemde regio's (in de visualisatie 'Regionale export/import) in de totale regionale productie is laag (ongeveer 5 procent), terwijl dit aandeel vrij hoog is voor Friesland (bijna 10 procent). In Noord-Holland, Limburg en Utrecht liggen dus kansen voor de voedingsmiddelenindustrie.

4 Kanttekeningen

In dit document zijn uitgebreide voorbeelden gegeven van regionaal-economische beleidsstrategieontwikkeling gebaseerd op regionaal-economische gegevens over handel en concurrentie. Het is daarmee een uitgebreide handleiding van *Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen*, waarin wordt besproken hoe de resultaten uit de visualisatie kunnen worden gebruikt bij het opzetten van regionaal of nationaal beleid om te komen tot een economische ontwikkelingsstrategie ter versterking van de concurrentiepositie. In dit document worden de wetenschappelijke achtergrond en de gebruikte methodologie niet verder uitgewerkt. Deze informatie kan worden gevonden in Thissen et al. (2013) en Gianelle et al. (2014).

De gegevens die de basis vormen voor het Europese scorebord zijn geschat door middel van een extrapolatie van regionale handelsdata voor 2000, met behulp van handelsdata voor landen en (regionaal-)economische gegevens voor de periode 2000-2010. In de tijd bezien zijn er echter steeds minder gegevens beschikbaar, omdat deze met een vertraging beschikbaar worden gesteld door de verschillende statistiekbureaus. Het gevolg is dat de gegevens voor 2000 betrouwbaarder zijn dan die voor 2010. De gegevens voor 2010 moeten daarom ook als voorlopige, geschatte gegevens worden beschouwd.

Het Europese scorebord van regionaal concurrentievermogen gaat in op de internationale concurrentiepositie van Europese regio's. Voor de ontwikkeling van veel economische activiteiten is echter ook de concurrentie met regio's uit hetzelfde land van belang. Een verdieping van de analyse waarbij ook deze binnenlandse concurrentie wordt meegenomen is daarom eveneens belangrijk voor een regionale strategieontwikkeling.

Een veelgehoorde kritiek op de hier gepresenteerde analyse is dat de gebruikte factoren veelal vrij abstract en geaggregeerd blijven. Dit komt doordat het moeilijk is om goede gegevens te krijgen voor alle 256 Europese regio's. Bovendien moeten deze factoren voldoende onderscheidend zijn, want anders vertellen ze hetzelfde verhaal. Omdat een aantal factoren op elkaar lijken, zijn deze dan ook samengenomen in het hier gepresenteerde scorebord (zie Thissen et al. 2013 voor de details).

Voor het ontwikkelen van een regionale strategie zijn vaak niet alle gegevens voor alle regio's noodzakelijk. Het gaat er eigenlijk alleen maar om hoe de belangrijkste concurrenten het doen. Deze belangrijkste concurrenten zijn in het scorebord opgenomen, en het is dus voor een beleidsmaker eenvoudig om alleen voor deze concurrenten op te zoeken hoe goed zij het doen op voor het beleid belangrijke specifieke factoren.

5 Referenties

Gebruik van gegevens uit het scorebord

Bij het gebruiken van gegevens uit het *European regional competitiveness scoreboard* kan worden verwezen naar:

Thissen, M. & C. Gianelle (2014), EU regional competitiveness scoreboard
<http://themasites.pbl.nl/eu-trade/> PBL Netherlands Environmental Assessment Agency and <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-tools> European Commission, Joint Re-search Centre, Institute for Prospective Technological Studies.

Referentie naar de handelsdata en de methodologie

Thissen, M., F. van Oort, D. Diodato, & A. Ruijs (2013), *Regional Competitiveness and Smart Specialization in Europe: Place-based Development in International Economic Networks*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Gianelle, C., X. Goenaga, I. González & M. Thissen (2014), *Smart specialisation in the tangled web of European inter-regional trade*, S3 Working Paper Series No. 05/2014, JRC-IPTS, Sevilla.

Thissen, M., D. Diodato, & F. van Oort (2013), *Integration and Convergence in Regional Europe: European Regional Trade Flows from 2000 to 2010*, PBL publication number: 1036, PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, The Hague.

Thissen, M., D. Diodato, & F. van Oort (2013), *Integrated Regional Europe: European Regional Trade Flows in 2000*, PBL publication number: 1035, PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, The Hague.

Referenties naar de concurrentiepositie in 2000

Thissen, M., A. Ruijs, F. van Oort & D. Diodato (2011), *De concurrentiepositie van Nederlandse regio's. Regionaal-economische samenhang in Europa*, Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Den Haag.

Raspe, O., A. Weterings & M. Thissen (2012), *De internationale concurrentiepositie van de topsectoren*, Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Den Haag.

Thissen, M., F. van Oort, D. Diodato & A. Ruijs (2013), *Regional Competitiveness and Smart Specialization in Europe: Place-based Development in International Economic Networks*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Overige referenties die in dit document zijn gebruikt

Barca, F. (2009), *An agenda for a reformed cohesion policy: a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Report for the European Commission, Brussels.

Barca, F., P. McCann & A. Rodriguez-Pose (2012), *The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches*. *Journal of Regional Science* 52: 134-152.

Foray, D., J. Goddard, X. Goenaga Beldarrain, M. Landabaso, P. McCann, K. Morgan, C. Nauwelaers & R. Ortega-Argilés (2012), *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3)*, S3 Working Paper, Regional Policies May 2012, JRC-IPTS, Sevilla.

OECD (2009), *Regions matter: economic recovery, innovation and sustainable growth*. Paris: OECD.

OECD (2011), *Regions at a glance 2011*. Paris: OECD.

World Bank (2009), *World Development Report: Reshaping economic geography*. Washington, DC: World Bank.